

הקומה שמעל

מאת שרה מייכור

הוצאת עצמית, 2017,
233 עמודים

שרה מייכור היא עובדת סוציאלית יוזמת וחלוצה בתחומה. היא גם אישה מאמינה, ואמונתה הכנה מרגשת ומעוררת כבוד והתפעלות. מתוך המקום הזה, מתוך האמונה העמוקה, היא שואלת שאלות ומחפשת תשובות. כל זאת על רקע סיפור אישי קשה וכואב של אובדן ואבל, של חיים בתוך מצב אסוני.

שרה כתבה את הספר על חייה וחושפת בו את האובדנים הכואבים. עד כה לא דיברה עליהם, והעלאתם על הכתב נעשתה בתום תהליך לא קל.

תחילה אתייחס למוצר עצמו, זה המוחזק בידיים, ה"אריזה" של התוכן, שהיא כל כך אסתטית, מוקפדת ומושקעת. הכריכה מזמינה ונעימה, וצילום הסולם המתעמעם ככל שעולים בו מעורר ציפייה, תחושה של מסתורין וסודות ושל טיפוס אל האור. הדפים כולם מאוירים בסגנון של מחברת זיכרונות, שבה לכל דף צבע משלו ובתחתיתו איור קבוע - דרך מתפתלת בין גבעות ירקקות - המזמין לצאת למסע. איורים עדינים אך עזי הבעה הפזורים בין הדפים מתכתבים היטב עם תוכני הפרקים שהם נמצאים בהם. אפילו לסימנייה המצורפת לספר יש אמירה, שהיא פשוטה וחדה: "קשה לך? סימן שאתה בעלייה". העיצוב מלביש את הסיפור הקשה במעטפת שהיא חגיגה לרגש ולעיניים.

הספר בנוי מפרקים קצרים, המתארים את חיי המספרת החל בילדותה המוקדמת. השורות הקצרות מדמות את הפרוזה לשירה.

ולסיפור עצמו: משפחה צעירה, מאושרת ומלאת אהבה, הורים ושלושת ילדיהם, עוברת תאונה. תאונה היא אירוע פתאומי, מציאות הנשברת לרסיסים. הבת האמצעית נפצעת קשה, שוקעת בתרדמת והולכת לעולמה לאחר ימים ספורים. עולמם של האחרים משתנה לבלי הכר. אבל ושכול, אמונה וקבלת הדין, צער עמוק והתרסה, שאלות שעולות וצפות ואין להן מענה.

שרה מתארת את רגשותיה ומחשבותיה בכתיבה ייחודית וחושפנית. קשה להלביש מילים לרגשות שאין לתאר, אך היא מצליחה לצייר אותם במכחול מילולי המלווה באיורים רכים. "...רוצה להפריד את האסון מהחיים, להאמין שיש אסון ויש חיים, החיים הם לא אסון", היא כותבת (עמ' 55).

כשהאבל מתכנס למחשבה על עתיד, היא בהיריון ומצפה לילד חדש ומנחם. אבל התינוקת שנולדה אינה יכולה לנחם, כי כבר בהיוולדה היא נידונה למוות. זהו שבר חדש, כאב ללא נשוא. שרה נוברת בסיבות אפשריות לעונש הכפול, מחפשת תשובות ואינה מוצאת נחמה. היא מפנה אל עצמה חיצונית אשמה - האם בה האשם? היא בוחנת את מעשיה ואת חטאיה, אולי הם שהביאו עליה את האסונות. האם נטש אותה האלוהים? שרה מתלבטת באמונתה ובהאשמות, מבודדת את עצמה. כוחותיה אוזלים, אך היא עדיין מנסה להתחזק; היא נטולת תקווה, אך אינה זונחת את הציפייה הקלושה לנס. מה כוחה של האמונה במציאות כל כך קשה? איך חיים עם האמונה מול השאלות המאתגרות שאין תשובה עליהן?

בתהליך הקבלה וההתארגנות מחדש, שרה יוצאת מקונכייתה, נפתחת לסביבה ומגלה בה הרבה חום, שותפות ותמיכה. תהליך האבל הכפול, ולמעשה המרובע, משתקף בספר בגילוי לב ובביטוי אמיץ.

בעבודתנו הטיפולית אנו פוגשים מצביי אבל רבים ושונים. אנחנו מכירים את שלבי האבל, מנחים בדרכי ההתמודדות עמו ומפעילים את מלוא יכולותינו המקצועיות כדי לעזור לאבל ולסובל. נדיר הוא לקרוא ספר המתאר את התהליכים הרגשיים אצל אבל שהוא גם איש מקצוע ומטפל. כשהאישי פוגש את המקצועי, הוא מעלים אותו כלא היה. כיצד תטפל עו"ס באבל, כאשר האבל הוא היא עצמה? שרה: "למדתי עבודה סוציאלית כי רציתי להיות בצד הנותן, לתקן את העולם... והנה באחת נזרקתי לסטטוס של נזקקות וסבל. לא אהבתי מבטי רחמים" (עמ' 174).

שני עשורים עוברים על שרה עד שמבשילה יכולתה לדבר ולספר. הרגשות והמילים מתפרצים ומוציאים החוצה את המטענים הרגשיים, סוגרים מעגלים של כעס, של כאב ושל תהיות. "יד הגורל הכתה בי פעמיים, והכעס הציף אותי. הכעס כאילו עובד עבודה זרה, לא יכולתי לשמוח ולהיות שבעת רצון מהתנהגות הבורא אתי" (עמ' 108).

שם הספר, "הקומה שמעל" - מה מקורו? שרה: "היום, אחד הדברים האהובים עליי הוא לחלק את מספר הטלפון שלי לכל דורש, 'אתה יכול להתקשר, אני כאן'... יאשימו אותי בחוסר מקצועיות או בהזדהות עם המטופל. והאמת - זו הקומה מעל" (עמ' 215).

כאשת מקצוע, שרה יזמה, הקימה ומנהלת את צמי"ד - מרכז למשפחות לילדים עם צרכים מיוחדים. בספר היא מספרת גם את סיפורה המקצועי.

אסיים בציטוט מהספר: "דרכים רבות יש לסיפורים לצאת אל האור: בהיסטוריה של החיים, בילדים, במעשים... רק כשיוציא אדם את הסיפור שבפנים יהיה לו מקום להתמלא בחיים חדשים" (עמ' 232).

ספר רב עוצמה. לקרוא ולאהוב.

זכות מדינת הרווחה: מבחר ממאמריו של אברהם דורון

בעריכת ג'וני גל ואבישי בניש

הוצאת רסלינג (תל אביב) 2018, 372 עמודים

ספק אם יש בינינו מי שלא קראו, למדו ונבחנו על אחד או יותר מספריו ועשרות מאמריו של חתן פרס ישראל, הפרופסור אברהם דורון מבית הספר לעבודה סוציאלית ע"ש פאול ברוואלד באוניברסיטה העברית בירושלים. חרף גילו הנכבד, פרופ' דורון ממשיך במחקר, כתיבה והוראה באוניברסיטה העברית.

עבודתו המחקרית התמקדה במשך השנים בקידום הביטחון הסוציאלי של תושבי מדינת ישראל. מתוך מחויבות לתחום הרווחה, לרמת חייהם ולאיכות חייהם של תושבי ישראל, חקר פרופ' דורון נושא זה במשך שנים רבות, פרסם את ממצאי מחקריו והציגם בפני קובעי מדיניות, ראשי ממשלות, שרים ומקבלי החלטות. כל זאת במטרה לשפר ולעגן בחוק את עקרונות מדינת הרווחה ואת חובת הכלל לדאוג לפרט ולמשפחה שלא תמיד צלחה דרכם הכלכלית. רבים בינינו יודעים מחסור וזקוקים לטיפול ולעזרה בשל מצוקה, מחלה, גיל או נכות.

יפה עשו שניים מתלמידיו של פרופ' דורון, פרופ' ג'וני גל וד"ר אבישי בניש מהסגל הבכיר בביה"ס לעבודה סוציאלית באוניברסיטה העברית בירושלים, שערכו אסופה ממאמריו של פרופ' דורון בשנים האחרונות. האסופה כוללת מאמרים מעודכנים הדנים במדיניות הרווחה בישראל, מבקרים אותה ומציגים גישה ממלכתית, רגישה ומחויבת לקידום רווחת הציבור.

בספר שערכו פרופ' גל וד"ר בניש יש שני חלקים: החלק הראשון דן בהתפתחות מדינת הרווחה בישראל; החלק השני מציג תמורות ואתגרים במדינת הרווחה בישראל ובעולם. כל אחד מהם נפתח בהקדמה שכתב אחד מעורכי הספר. לאחר ההקדמה מובאים פרקים מקוריים שכתב פרופ' אברהם דורון וראו אור בכתבי עת מובילים בישראל. פרופ' ג'וני גל בחר לפתוח את חלק א' בספר זה בהקדמה המציגה את תרומתו המושגית, התיאורטית והמעשית של פרופ' דורון; תרומה הבאה לידי ביטוי בין השאר בחמשת הפרקים הפותחים, המציגים קווים להתפתחותה של ישראל כמדינת רווחה. הפרק הראשון מתאר את תחיקת העבודה שיזמו שלטונות המנדט הבריטי בישראל. חוקי ממשלת המנדט התייחסו בעיקר להגנת העובד מפני סיכונים, לתנאי העסקת נשים ובני נוער ועוד. רובם נשענו על חוקי העבודה שהיו מקובלים אז באנגליה ועל עקרונות הביטחון הסוציאלי שהחלו להיות מיושמים באותה עת.

חרף המחסור הכלכלי העמוק שאפיין את שנותיה הראשונות של מדינת ישראל, בלטה באותן שנים מגמה ממלכתית שנועדה להבטיח ערבות חברתית הדדית ודאגה של הכלל לפרט. מגמה זו באה לידי ביטוי בתכנית לביטוח סוציאלי (או בשמה הראשון, "ביטוח עממי") בישראל. ביטוי לכך אפשר לראות בדוח ועדת קנב, שפרופ' אברהם דורון, חרף גילו הצעיר אז, היה שותף מרכזי בהגות ובכתיבה שלו. משמעות דוח ועדת קנב ותרומתו עומדים במרכז הפרק השני בחלק זה.

הפרק השלישי מסכם שישים שנה לקיומו של המוסד לביטוח לאומי בישראל. עם השנים הפך

הביטוח הלאומי למוסד ממלכתי המרכז את תחום הבטחת ההכנסה בארצנו. ואכן, המוסד מגיש כיום לציבור גם תכניות "גבייתיות", שעבורן משלמים כולנו דמי ביטוח, וגם תכניות ש"אינן גבייתיות" (בהן תכנית הבטחת הכנסה, גמלאות לנפגעי פעולות איבה). אלה תכניות שהחוק הפקיד את ביצוען ואת הגשתן לציבור בידי המוסד לביטוח לאומי אך הן במימון הכלל - אוצר המדינה.

אלא שהבטחת הכנסה אינה חזות הכול. בצדה קיימת החובה להעניק טיפול למי שמצוי בצומת אישי בחייו, במשבר או במצוקה; להבטיח את רווחתו ורווחת משפחתו ולקדם את יכולתו לתפקד גם בתוך האילוצים שכפה עליו המשבר. שירותי הסעד בישראל מעוגנים בחוק שירותי הסעד תשי"ח 1958. חוק זה אמנם מגדיר את חובת הרשויות המקומיות להקים ולקיים שירותי רווחה, אך אינו קובע חוקית ומשפטית את מהותם של שירותים אלה ואת תנאי

פרופ' דורון מבקר את גישת ה"הדרה חברתית" ובוחר את משמעותה בהתייחס למדיניות החברתית של זמננו. הוא חוזר ומדגיש את העובדה שעוני הוא תופעה אוניברסלית וקיים בכל אתר ובכל זמן, אך משמעות העוני ודמות ה"עני" מוגדרים באורח שונה בכל מקום

הזכאות לקבלתם. סוגיות חשובות אלה ניצבות במרכז שני הפרקים המסכמים את חלק א' בספר. הפרק האחד מתמקד בחוק שירותי הסעד, חשיבותו ומגבלותיו, והפרק המסכם מנתח את מהות שירותי הרווחה האישיים, גיבושם ועיצובם.

את החלק השני בספר פותח ד"ר אבישי בניש, משפטן בהכשרתו, בהצגת תמורות ואתגרים הקיימים במדינת הרווחה בישראל ובעולם, כפי שעלו במאמריו של פרופ' דורון.

גם בחלק זה חמשה פרקים. הראשון פותח במושג מרכזי: "אזרחות חברתית". האם עצם אזרחותו של אדם במדינה מסוימת מעניקה לו הכרה, מעמד וזכויות חברתיות? למה יכול ואף ראשי אדם לצפות מרשויות המדינה כשהוא נקלע לתנאי מצוקה, מחלה או מחסור? "אזרחות חברתית" היא, בין השאר, בסיס לקיום "מדינת הרווחה" ולמשמעותה. היא אף בסיס לציפיות הציבור בדרישתו לקיום "צדק חברתי", שעלתה לסדר היום בישראל לפני שנים לא רבות.

הפרקים השני והשלישי בחלק ב' מתמקדים בתופעת העוני וביטוייה בערכי מדינת ישראל של שנות האלפיים. מחקריו של פרופ' דורון מעלים כי כיום מתגברת הנטייה לראות את ה"עני" כאחר, חריג, מודר. על רקע זה מבקר פרופ' דורון את גישת ה"הדרה חברתית" ובוחר את משמעותה בהתייחס

מערכת מידעו"ס מזמינה אותך לענות על שאלון המשוב

במטרה להמשיך ולשפר את הביטאון
ולהציע מענה לצרכים המקצועיים שלכם,
הקוראות והקוראים, נשמח לשמוע
את דעתכם על המידעו"ס, תכניו
ומידת העניין והמענה לצרכים של
עובדות ועובדים סוציאליים.

**לשאלון המשוב -
אנא סרקו את הברקוד.**

למדיניות החברתית של זמננו. הוא חוזר ומדגיש את העובדה שעוני הוא תופעה אוניברסלית וקיים בכל אתר ובכל זמן, אך משמעות העוני ודמות ה"עני" מוגדרים באורח שונה בכל מקום - ולכן גם לובשים משמעויות שונות וזוכים למענה שונה. ההתייחסות החברתית לעניים ול"הדרתם" מלב החברה נדונים בפרק השלישי שבחלק ב' של הספר. שוב בולטת שליחותו האקדמית, המקצועית ואף האישית של פרופ' דורון וקריאתו למנוע הדרת אנשים ודחיקתם לשולי החברה.

כמו שירותים חברתיים אחרים, גם המוסד לביטוח לאומי זוכה לביקורת על היותו ביורוקרטי וחשדן. את אחד הפרקים מקצה פרופ' דורון להבהרת הזיקה שבין ציבור המבוטחים לבין מערכת הביטוח הסוציאלי בישראל. רבים מבקשים לזכות בגמלאות הביטוח הלאומי, ועל המוסד להבטיח מתן סיוע ועזרה לכל מי שעמדו בתנאי הזכאות שקבע החוק. מאידך גיסא, פרופ' דורון מבליט את עובדת קיומם של זכאים רבים שכלל אינם תובעים את זכותם לקבלת גמלאות מן המוסד לביטוח הלאומי, אף שזו מעוגנת בחוק. הדבר נגרם בשל אי הכרת החוק, היעדר מודעות לזכות הקיימת בצדו, קשיי נגישות למוסד לביטוח לאומי ומורכבות הגשת הטפסים והמסמכים הנחוצים לביסוס זכאות התובע. זו זירה נוספת שעו"סים נדרשים לסייע בה משמעותית.

הפרק האחרון בספר חשוב זה מעלה תהיות לגבי עצם קיומה של תמיכה ציבורית ב"מדינת הרווחה" בישראל כיום, בעיקר לאור הרב-תרבותיות בה. קבוצות שונות בציבור הישראלי מערערות על חשיבות הביטוח הסוציאלי בישראל ומטילות ספק בצורך להגן על המשך היותה "מדינת רווחה". כדי להמשיך במילוי הפונקציות החברתיות החשובות כל כך, חייבת מדינת הרווחה בישראל לזכות בלגיטימציה מקיפה ונמשכת. ללא לגיטימציה רחבה זו, ספק אם תוכל להמשיך ולהתפתח חברתית: המיסוי המושט על הציבור אולי יפחת, אולם פרטים ומשפחות רבות ימצאו עצמם ללא טיפול, סיוע ותמיכה הנחוצים כל כך לכל אדם במהלך חייו. החיים, כידוע, הם גלגל מסתובב. אין איש שרווחתו ורווחת משפחתו מובטחות לעד. כל פרט מאתנו עלול להזדקק לשירותי הרווחה, ומכאן חשיבותם האוניברסלית.

תריסר הפרקים שמכנס ספר חדש וחשוב זה משקפים את הצמתיים הרבים שעברה מדינת הרווחה הישראלית למן ימי המנדט הבריטי ועד לימים אלה. פרופ' אברהם דורון מעלה חשש שספקנות חברתית, "חדשנות" וביקורת ציבורית ימוטטו את יסודות ה"ערבות ההדדית" שבבסיס מדינת הרווחה בישראל. מדינת הרווחה היא נכס חברתי שאין לפגוע בו או לדלדל אותו. הוא חשוב לכל אדם בינינו.

הניתוח הרחב שפורש פרופ' אברהם דורון בספר זה, טיעוניו וקביעותיו, חשובים לכל תושבי המדינה, אך בעיקר חשובים הם לנו - אנשי המקצוע האמורים בתוקף תפקידם ושליחותם המקצועית לסייע למי שזקוקים לטיפול, לסיוע ולליווי מקצועי. מדינת הרווחה בישראל ניצבת על פרשת דרכים. חשוב לאמץ את תשתיתה ולחזק את יסודותיה למען הציבור ככלל. זו הקריאה העולה מן הספר - הקריאה של מחבר פרקיו ושל עורכיו.